

Nr 3.

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen angående fortsatt giltighet för förskottsstaten för försvarsväsendet m. m.; given Stockholms slott den 3 januari 1941.

Kungl. Maj:t vill härmed, under återopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över finansärenden för denna dag, föreslå riksdagen att bifalla de förslag, om vilkas avlåtande till riksdagen föredragande departementschefen hemställt.

GUSTAF.

Ernst Wigforss.

Utdrag av protokollet över finansärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 3 januari 1941.

Närvarande:

Statsministern HANSSON, ministern för utrikes ärendena GÜNTHER, statsråden PEHRSSON-BRAMSTORP, WESTMAN, WIGFORSS, MÖLLER, SKÖLD, ERIKSSON, BERGQUIST, BAGGE, ANDERSSON, DOMÖ, ROSANDER.

Chefen för finansdepartementet, statsrådet Wigforss, anför efter gemensam beredning med statsrådets övriga ledamöter:

I anledning av propositionen nr 295 har 1940 års lagtima riksdag med skrielse den 21 juni 1940 (nr 442) dels godkänt ett vid nämnda proposition fogat förslag till beredskapsstat för försvarsväsendet m. m. för budgetåret 1940/41, dels ock bemyndigat Kungl. Maj:t att med iakttagande av vad i skrivelserna anförts fastställa beredskapsstaten eller viss del därav att lända till efter rättelse såsom förskottsstat samt att ställa å förskottsstaten uppförda anslag till vederbörande myndigheters förfogande. Genom beslut den 21 juni 1940 fastställdes beredskapsstaten att lända till efter rättelse från och med den 1 juli 1940.

I skrivelse den 28 augusti 1940 (nr 6) har 1940 års urtima riksdag med anledning av propositionen nr 10 förklarad, att den av Kungl. Maj:t den 21 juni 1940 med stöd av riksdagens beslut angående beredskapsstat för försvarsväsendet m. m. för budgetåret 1940/41 fastställda förskottsstaten skall äga fortsatt giltighet i oförändrad utformning.

I nu rådande läge är det nödvändigt, att medel för försvarsändamål m. m. i betydande omfattning fortfarande stå till Kungl. Maj:ts förfogande. Förskottsstatens giltighetstid synes därför böra utsträckas att gälla till utgången av innevarande budgetår.

Att beräkna storleken av de utgifter, som under innevarande budgetår komma att slutligt belasta förskottsstaten, är för närvarande icke möjligt. De kostnader, för vilkas bestridande anslaget till försvarsväsendet i allmänhet, engångsanskaffning, är avsett, kunna emellertid nu i viss utsträckning bedömas med ledning av från vederbörande myndigheter inkomna framställningar om anskaffningar, som anses böra komma till utförande med anlitande av detta anslag. Dessa framställningar hava hittills endast delvis blivit föremål för slutlig prövning hos Kungl. Maj:t. Redan nu kan dock konstateras, att förskottsanslaget till engångsutgifter sannolikt kommer att belastas med ett belopp, som — även med bortseende från de utgifter som föranledas av under budgetåret 1939/40 fattade dispositionsbeslut — avsevärt överstiger det i förskottsstaten beräknade beloppet å 400 miljoner kronor. Därjämte torde på grund av dispositionsbeslut och bemyndiganden som lämnats eller komma att lämnas under innevarande budgetår icke oväsentliga belopp återstå att utbetala och reglera under budgetåret 1941/42.

Belastningen å anslaget till försvarsväsendet i allmänhet, löpande utgifter, vilket bland annat disponeras för redovisning av kostnaderna för krigsfamiljebidrag, är i hög grad beroende av växlingarna i beredskapens omfattning. Det synes sannolikt, att anslaget till följd av sistnämnda disposition kan komma att belastas med inemot 100 miljoner kronor, eller 50 miljoner kronor utöver det i staten beräknade beloppet.

Med anledning av att vissa av de å förskottsstaten anvisade anslagen sålunda förutses under innevarande budgetår bliva disponerade med belopp som avsevärt överstiga de i staten uppförda, torde jag här få erinra om den tidigare behandlingen av frågan om dispositionsrätten till de i förskottsstaten uppförda anslagen.

När förslag till beredskapsstat genom proposition nr 235 förelades 1939 års lagtima riksdag, föreslog Kungl. Maj:t, att riksdagen skulle medgiva, att de i beredskapsstaten angivna anslagsbeloppen skulle få överskridas under förutsättning att Konungen låtit riksdagskallelse utgå eller riksdagen ändock skulle inom tjugo dagar sammanträda. Riksdagen, som genom skrivelsen nr 243 bemyndigade Kungl. Maj:t att vid krig eller krigsfara fastställa beredskapsstaten på sätt Kungl. Maj:t föreslagit, knöt härtil det ytterligare villkoret att, därest det nämnda bemyndigandet tagits i anspråk för försvarsdepartementets del i avseende å ett sammanlagt belopp av 100 miljoner kronor,

ytterligare medel av de å beredskapsstaten för samma departement upptagna anslagsbeloppen icke finge disponeras under annan förutsättning än att Konungen låtit riksdagskallelse utgå eller riksdagen ändock skulle inom tjugo dagar sammanträda.

När sedermera beredskapsstaten sattes i kraft såsom förskottsstat i augusti 1939 och frågan om fortsatt giltighet för staten genom proposition nr 2 förelades 1939 års urtima riksdag, uttalades angående dispositionsrätten till anslagen under tid då riksdagen vore samlad att, om anslagen överskredes, riksdagen borde beredas tillfälle att taga ställning till det sålunda uppkomna läget. I anledning av i propositionen framställt förslag medgav riksdagen i skrivelse nr 31, att den tidigare beslutade begränsningen av dispositionsrätten till 100 miljoner kronor skulle upphävas. Tillika förutsatte riksdagen att, i den mån så låte sig göra, förslag som avsåge anskaffningar av större omfattning, fortsättningsvis liksom dittills skulle komma att underställas riksdagens prövning.

Vid 1940 års lagtima riksdag föreslog Kungl. Maj:t i proposition nr 3, att riksdagen skulle bemyndiga Kungl. Maj:t att överskrida de å förskottsstaten för budgetåret 1939/40 för lantförsvaret, sjöförsvaret och flygvapnet uppförda anslagsbeloppen utan förnyad prövning av anslagsfrågan från riksdagens sida. För det till engångsutgifter avsedda anslaget bibehölls emellertid begränsningen, dock med viss utsträckning av dispositionsrätten. Genom den till samma riksdag avlåtna propositionen nr 38 återkallade Kungl. Maj:t sedermera sitt förslag i vad det avsåge begränsningen av dispositionsrätten till sistberörda anslag.

Vid anmälan av sistnämnda proposition anförde jag i huvudsak:

Tvekan kan råda om den form i vilken en reglering av ett överskridande på förskottsanslaget till engångsutgifter för försvarsväsendet i allmänhet bör ske. Närmast till hands ligger att å tilläggsstat anvisas ett täckningsanslag. Mot valet av denna utväg kunna emellertid göras vissa invändningar. Det är antagligt, att fortsatt forcerad materielanskaffning skall ge anledning till successiva utgiftsbeslut som kunna påkalla särskilda regleringsförslag till riksdagen. Ärendenas natur gör det olämpligt att till statsrådsprotokollet lämna en redogörelse för deras innebörd, och det skulle sålunda blott bliva riksdagens vederbörande utskott, som skulle erhålla material för en saklig bedömning av de framlagda regleringsförslagen. Avgivandet av dessa förslag skulle därför blott tillgodose vissa formella krav, som synas böra vika, om ett successivt offentliggörande av de olika utgiftsbesluten skulle anses mindre lämpligt. Regleringen av utgifterna på anslaget skulle i dylikt fall få ske i ett sammanhang vid slutet av riksdagen i överensstämmelse med den i propositionen nr 3 angivna avsikten, oavsett att ett överskridande av den i propositionen förutsatta dispositionsrätten därvid skulle tillåtas fortbestå en viss tid.

Trots de betänkligheter, som en till en tid obegränsad dispositionsrätt till ett materielanslag som det här ifrågavarande måste väcka, anser jag mig likväl böra förorda, att det med nyssnämnda proposition framlagda förslaget med avseende å dispositionsrätten till anslaget återkallas och att i stället hemställan göres om rätt att disponera anslaget på sätt nyss sagts, alltså utan omedelbar reglering av överskridanden. Vid bifall till denna hemställan bör skyldighet anses föreligga att till riksdagens vederbörande utskott lämna en

redogörelse för fattade dispositionsbeslut och en redovisning för den faktiska anslagsbelastningen som lämpligen kan utsträckas till att omfatta samtliga förskottsanslag för försvarsväsendet.

Riksdagen lämnade med skrivelse nr 168 de av Kungl. Maj:t i sistnämnda propositioner begärda fullmakterna. I skrivelsen anfördes, att riksdagen under normala tider skulle funnit det önskvärt, att de fullmakter, som riksdagen giver Kungl. Maj:t, bygga på försök att så långt möjligt vore angiva fullmaktens statsfinansiella innebörd. Under rådande förhållanden vore detta emellertid icke möjligt.

I de förut berörda skrivelser, med vilka 1940 års riksdagar meddelade sina beslut angående beredskapsstaten och förskottsstaten för försvarsväsendet för innevarande budgetår, förutsattes, att vederbörande utskott, på sätt i förenämnda proposition nr 38 föreslagits i anledning av upphävandet av den tidigare anslagsmaximeringen för budgetåret 1939/40, skulle erhålla fortlöpande uppgifter beträffande meddelade dispositionsbeslut och å förskottsstaten gjorda utgifter. I enlighet med riksdagens sålunda uttalade önskemål ha till andra särskilda utskottet vid urtima riksdagen under hösten 1940 lämnats uppgifter rörande av Kungl. Maj:t meddelade dispositionsbeslut, inklusive beslut som komma att föranleda nya anvisningar, samt angående för försvarsändamål gjorda utbetalningar.

När fråga nu uppkommer om ytterligare förlängning av förskottsstatens giltighet, bör övervägas, huruvida denna bör erhålla en i något avseende ändrad utformning eller om modifikationer böra göras med avseende å dispositionsrätten. Jag kan därvid begränsa mig till anslagen under fjärde huvudtiteln.

Beträffande de huvudsakligen för löpande beredskapsutgifter avsedda anslagen till lantförsvaret, sjöförsvaret och flygvapnet kan någon slutlig beräkning av belastningen, såsom av det anförda framgått, icke nu verkställas. Jag erinrar dock om de uppgifter angående storleken av de löpande beredskapskostnaderna som lämnats vid anmälan av årets statsverksproposition. Någon anledning att ändra de i förskottsstaten uppförda anslagsbeloppen synes icke föreligga.

Såsom framgår av vad jag förut anfört, belastas numera det för försvarsväsendet gemensamma anslaget till löpande utgifter bl. a. med kostnaderna för krigsfamiljebidrag. Som dessa komma att medföra en överbelastning av anslaget, böra föreliggande inskränkningar i dispositionsrätten till detta lämpligen upphävas; tillräckliga skäl torde nämligen icke nu föreligga till en omräkning av anslaget eller till en avlastning av detta genom anvisande av ett regleringsanslag å tilläggsstat.

Vad beträffar anslaget till försvarsväsendet i allmänhet, engångsutgifter, vilket huvudsakligen disponeras för materielanskaffningar, bör anslagsbegränsningen hävas med hänsyn till den utveckling av belastningen som, enligt vad förut anförts, föreligger; jag tillåter mig i detta sammanhang även hänvisa till den redovisning m. m. som lämnats riksdagens vederbörande ut-

skott samt erinrar i övrigt om de i finansplanen till årets statsverksproposition återopade beräkningarna.

Redan vid anmälan av propositionen nr 38 till 1940 års lagtima riksdag erinrade jag om de betänkligheter, som en till en tid obegränsad dispositionsrätt till ett materielanslag måste väcka. Särskilt i fråga om förskottsanslaget till engångsutgifter synes det i hög grad önskvärt, att riksdagen snarast erhåller möjlighet att taga ställning till den lämnade fullmaktens statsfinansiella innebörd. De skäl, som vid anmälan av propositionen nr 38 till 1940 års lagtima riksdag av mig anfördes mot ett successivt offentliggörande av de olika utgiftsbesluten, äga visserligen fortfarande giltighet. Detta behöver emellertid icke utesluta, att frågan om den totala dispositionsrätten till ifrågavarande anslag, sedan det slutliga medelsbehovet numera kan bättre överblickas, upptages till förnyad prövning. Syftet bör därvid vara att efter en justering av anslagsbeloppet åter införa en maximering. Därmed torde emellertid böra anstå i avvaktan på prövning av frågan, huruvida och i vilken omfattning särskilda anslag skola äskas å tilläggsstat för vissa hos Kungl. Maj:t anmälda medelsbehov. I samband därmed torde även en del å förskottsstaten hittills bestridda utgifter böra täckas.

I fråga om den fortsatta redovisningen av verkställda utgifter från förskottsstatens anslag under fjärde huvudtiteln torde böra erinras, att staten principiellt avser den merkostnad, som uppkommer vid förstärkt beredskap. Då det emellertid icke är möjligt att under löpande budgetår åstadkomma en klar gränsdragning mellan utgifter som hänföra sig till förskottsstaten och utgifter som falla inom riksstatens ram — särskilt emedan utgifter av beredskapskaraktär i betydande omfattning måste ersätta normala riksstatsutgifter — torde de uppgifter rörande utgiftsbelastningen, som skola lämnas riksdagens statsutskott, fortsättningsvis få omfatta försvarskostnaderna i deras helhet, fördelade enligt nu gällande redovisningsföreskrifter; det må erinras, att försvarsutgifterna under innevarande budgetår av här angivna redovisningstekniska skäl ansetts böra av myndigheterna provisoriskt redovisas utan fördelning mellan riksstat och förskottsstat. Beslut om fattade dispositionsbeslut och beslut som sedermera kunna föranleda utbetalningar komma i fortsättningen att liksom hittills successivt meddelas vederbörande utskott.

Riksdagen kommer att erhålla en samlad översikt över utgifterna för försvarsväsendet under året, när de å förskottsstaten disponerade medlen sedermera i sin helhet anmälas för reglering å tilläggsstat II till riksstaten.

I avvaktan på fortsatt prövning av här berörda spörsmål hemställer jag, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen att förklara,

att den av Kungl. Maj:t den 21 juni 1940 med stöd av riksdagens beslut angående beredskapsstat för försvarsväsendet m. m. för budgetåret 1940/41 fastställda förskottsstaten skall tillsvi vidare äga fortsatt giltighet i oförändrad utformning,

Kungl. Maj:ts proposition nr 3.

samt att de å förskottsstaten under fjärde huvudtiteln för försvarsväsendet i allmänhet uppförda anslagen (G a och G b) må fortsättningsvis i den utsträckning som prövas erforderlig utnyttjas för finansieringen av med anslagen avsedda ändamål.

Med bifall till vad föredragande departementschefen sålunda, med instämmande av statsrådets övriga ledamöter hemställt, förordnar Hans Maj:t Konungen, att proposition av den lydelse, bilaga vid detta protokoll utvisar, skall avlåtas till riksdagen.

Ur protokollet:

Birger Öhman.